

залі Купецького зібрання відбулося святкування ювілею М.Лисенка, яке стало справжнім тріумфом українського музичного мистецтва.

Український народ – один із найпісненніших у світі. Пориною в естетично принадне народнопісенне багатство, кожен усвідомлює, що пісня – незмінний супутник українця. Вона супроводжує весь його життєвий шлях – від народження до домовини. Фольклорне виховання є найважливішою частиною етнопедагогіки, серцевиною національної системи виховання.

Таким чином, становлення музичної фольклористики ХІХ ст. стало дієвим чинником відродження України і формування національних засад музичного виховання молоді. Вихована в творчому національному дусі, молодь покликана розвивати традиції і звичаї батьків і дідів у нових конкретно-історичних обставинах, поглиблюючи самотутній колорит суверенної України. Перевірені багатовіковим досвідом надбання народної мудрості становлять ідейно-моральну основу виховання, яке має національні та загальнолюдські аспекти.

Література

1. **Барвінський В.** Огляд історії української музики // Історія української культури. Під заг. ред. І.Кріп'якевича. XV зшиток. – К.: АТ “Обереги”, 1993. – С. 691.
2. **Гнатюк В.М.** Вибрані статті про народну творчість. – К.: Наукова думка, 1966. – 248 с.
3. **Каришева Т.** Петро Сокальський. – К.: Муз. Україна, 1978. – 192 с.
4. **Квітка К.В.** Вибрані статті. – Ч.2. – К.: Муз. Україна, 1986. – 152 с.
5. **Кульчицький О.** Риси характерології українського народу // ЕУ. Загальна частина. – Т. 2. – С. 708 – 718.
6. **Семчишин М.** Тисяча років української культури. Вид. 2-е. – К.: АТ Друга рука”, 1993. – 500 с.
7. **Лисенко М.В.** Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні Вересая. – К., 1978.

УДК 373. 67

Ткаченко О.М.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В статтє изложєны основныє научно-теоретическєе исследование художественного образования и его составляющих компонентов; определяется и обобщается сущность понятий в контексте феномена художественного образования.

Ключевые слова: культура, духовность, образование, искусство, художественное образование.

Входження у Болонський процес, удосконалення системи педагогічної освіти зумовили необхідність структурних змін, виконання вимог галузевих стандартів як середньої так і вищої педагогічної освіти. Зокрема, демократичні і гуманістичні зміни у сучасному суспільстві актуалізували проблему загальнокультурного і духовного розвитку особистості, визначили пріоритетними її права на різнобічне розкриття обдарувань, задоволення культурних запитів, повноцінну реалізацію культурно-творчих потреб. Тобто, як зазначає академік І.А. Зязюн, виникла об’єктивна потреба формування „людини культури”. Цілісна людина культури, в його уявленні, – це не властивості і функції, не сума добродійностей та еталонів культурності, а людина, здатна з максимальною ефективністю реалізувати й розвивати свої індивідуальні здібності і свої інтелектуальні, моральні та творчі можливості [21, с. 8]. Велику роль у цьому процесі відіграє мистецька освіта.

Мистецька освіта є предметом постійної уваги філософської та психолого-педагогічної наук. Дослідження її є актуальним. Так, в останні роки пропонується чимало

напрямів забезпечення, розширення та оновлення змісту мистецької освіти сучасними теоріями, відомостями з різних галузей знань. Однак, як показує практика, не всі нововведення реалізуються. Тобто, впровадження програми мистецької освіти у систему національної освіти України викликало певні проблеми. На нашу думку, це відбувається тому, що не всі усвідомлюють сутність феномену мистецької освіти, яка суттєво впливає на якісні результати художньо-естетичного розвитку особистості. Актуальність даної проблеми обумовила тему нашої статті.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури та дисертаційних досліджень щодо даної теми, свідчить про недостатність чіткої координації наукових досліджень в плані комплексного вивчення мистецької освіти та глибокого розуміння її складових компонентів. Тому мета нашого дослідження – визначити і узагальнити сутність понять в контексті мистецької освіти. Відповідно тема і мета нашої статті передбачає ряд завдань: проаналізувати досягнення фахівців у галузі мистецької освіти; визначити і розкрити сутність складових компонентів мистецької освіти; узагальнити теоретичні засади мистецької освіти.

Мистецька освіта не є чимось новим і невідомим. „Початок мистецької освіти в Україні сягає часів родового суспільства, зародження традицій народної педагогіки, які втілювались в обрядовій творчості, що за формою являла собою синкретизм музики, танцю, пластики, поезії, театралізованого дійства. З прийняттям християнства виникає необхідність підготовки церковних співаків, майстрів іконопису, фрескового монументального живопису, православного зодчества” [11, с.504]. Але, не дивлячись на те, що мистецька освіта має багатовікову історію, основоположницею введення у науковий обіг самого терміну „мистецька освіта” стала видатний вчений-музикант, доктор педагогічних наук, професор О.П.Рудницька. Вона сформулювала його наукове визначення та обґрунтувала методологічні, теоретичні і методичні основи.

За її визначенням, *мистецька освіта* – освітня галузь, що спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури [26, с.34].

Для вирішення зазначених у статті завдань, ми розглядаємо мистецьку освіту не ізольовано, а контекстуально, у зіставленні з різними однорідними явищами, на яких побудоване саме визначення поняття мистецької освіти. Такими явищами є – культура – освіта – мистецтво.

В цьому дослідженні ми не ставимо за мету повне висвітлення цих широких понять, а спираємося на загальноприйняті їх розуміння з метою фіксації певних контекстів, у яких функціонує мистецька освіта. Зокрема, поняття культури, мистецтва, освіти (загальної і спеціальної) та їх ролі в суспільстві достатньо широко висвітлено в роботах багатьох вчених різних поколінь України і зарубіжних країн (В.Авратинер [1], Р.Бандура [3, с.306-307], І.Ващенко [5, с.50-53], А.Гольденвейзер [10], М.Каган [12], М.Каган [13], С.Лаба [18, с.72-76]). Історична дистанція в часі, що завжди накопичує величезний культурний зміст, дає можливість виявити, досягнути, реконструювати та інтерпретувати мистецькі цінності минулого і, споглядаючи мистецькі твори сучасності, зрозуміти складні проблеми культури сьогодення [26, с.54].

Саме через культуру людина відкриває і перетворює світ, реалізує власний духовний потенціал, наближається до світових досягнень людської цивілізації. Предмети культури становлять результат духовної творчої активності людини. Таким чином, людина здатна бути носієм і творцем культури тільки тому, що вона „занурена” у соціально-культурне середовище, в той культурний контекст, з якого вона засвоює свої уявлення, правила життя, способи дії [27, с.5-7].

В науковій літературі існує дуже багато визначень культури. Відомі американські вчені-культурологи А.Кребер та К.Клакхон зібрали близько 200 визначень культури, що фігурують у науковій літературі з кінця XIX ст. до середини XX століття.

На Всесвітній конференції з культурної політики, проведеної під егідою ЮНЕСКО у 1982 році, поняття “культура” тлумачилося як “комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає в себе й різні мистецтва, й спосіб життя, й основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань” [19].

Як пише І.Кравченко, “поняття культури не обмежується культурно-мистецькою формою, а включає ціннісні орієнтації, регулює тип і спосіб мислення, диктує ту чи іншу картину світу й ті, чи інші методи його освоєння, визначає те чи те ставлення до природи, суспільства, держави, особистості і т.п.”[17, с.131-143].

За визначенням О.П.Рудницької, культура у педагогічному контексті – це освіта, навчання, виховання, що охоплює сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають його історично досягнутий рівень розвитку і втілюються в результатах продуктивної діяльності людини.

Мистецька освіта є результатом формування загальної культури людини, її духовності. Відповідно духовність ми також тісно пов’язуємо з культурою. Г.Н.Волков у роботі “Три ліки культури” пише: “У вузькому розумінні під культурою зазвичай розуміють духовну культуру. Це величезний потенціал духовного досвіду людства, який накопичено за тисячоліття його існування і визначає нинішній рівень його інтелектуального, морального, естетичного розвитку” [7, с.5].

Слід відзначити, що духовність людини формується як здатність переживати дійсне, минуле і майбутнє як сучасне і не зводиться до свідомості. Духовність охоплює світ, проникає в цей світ розумом, освоює його почуттям, відтворює власною волею.

Як прояв культури людини, духовне горіння часто пов’язане з мистецтвом, зберігає екзистенціальну сутність людини, стимулює розвиток людських здібностей. Слід зауважити, що деякі вчені надають цьому факту велике значення і прогнозують можливу заміну матеріальних цінностей цивілізації на більш високі, духовні. Так, В.Козаков вважає, що “лише через розвиток людських якостей та людських здібностей можна сподіватися на зміну всієї, орієнтованої на матеріальні цінності, цивілізації та використати її великий потенціал для благих цілей” [15].

Емпіричний досвід свідчить, що завдяки розвитку культури, мистецька освіта базується на цілеспрямованому процесі формування духовної сфери особистості через осягнення накопичених людством мистецьких вартостей та продукування творів мистецтва в процесі виховання. Культура розвивається, як зазначає О.Рудницька, „...внаслідок освітніх процесів і при зміні поколінь зберігається її самовідтворююча система певних норм і зразків життя суспільства” [26, с.42].

Без освіти і виховання, без активної передачі новим поколінням досягнень людської культури рух історії був би неможливим. Розвиток культури і розвиток освіти – процеси, які багато в чому відбуваються паралельно, синхронно і взаємопов’язано. Тому, як зауважив С.І.Гессен, „ зрозуміти систему освіти певного суспільства – означає зрозуміти устрій його життя”, а „про освіту у справжньому розумінні слова можна говорити лише там, де є культура” [9].

Таким чином, освіта „найтісніше пов’язана з поняттям культури і означає в кінцевому підсумку специфічний людський спосіб перетворення природних задатків і можливостей”, - зауважує Х.Т.Гадамер [8]. Крім цього, І.А.Зязюн зазначає, що освіта є відображенням культури певної епохи. У той же час існуюча система освіти багато в чому вибудована на культурних домінантах минулого – раціональному погляді на світ, інтелектуалізмі, утилітарності [21, с.29].

Поняття освіти має з культурою багато подібних визначень та елементів, що підтверджує їхню належність до єдиної системи. Так, новий тлумачний словник української мови дає три визначення освіти: ”1. Сукупність знань, здобутих у процесі навчання...// Рівень, ступінь знань, здобутих у процесі навчання; освіченість; письменність, грамотність... 2. Піднесення рівня знань; навчання... // Процес засвоєння знань. 3. Загальний рівень знань (у

суспільстві, державі і т.ін.). // Система навчально-виховних заходів. // Система закладів і установ, через які здійснюються ці заходи” [24, с.138].

Отже, мистецька освіта має всі ознаки освіти в освоєнні знань і навичок, забезпечує передачу накопиченого і певним чином відібраного людського досвіду, який зберігається в культурі нації, народу, людства.

У змісті освіти культура знаходить своє відображення у смислах духовних цінностей, в досягненнях філософії, творах мистецтва. Причинно-наслідковий зв'язок полягає в тому, що більш високий рівень культури вимагає і більш високого рівня освіти. Разом з тим, homo sapiens властива потреба в емоційному контакті з навколишнім світом, почуття глибокої пошани до його гармонії, краси. Саме ця особливість людини й привела багато тисячоліть тому до виникнення мистецтва і введення його до системи освіти.

В історії людства мистецтво завжди мало великий вплив на духовний стан суспільства. Навіть деякі вчені та філософи в минулому писали свої твори в поетичній формі. „Бо дія мистецтва – повніша, ніж дія науки” [4, с.196-256]. За визначенням О.І. Вишневецького, мистецтво – не розкіш і не забавка, не „засіб прикрашання життя”, а репрезентант цінностей, чинник розвитку духовності в людині, а звідси – важливий напрям покращення якості людської праці, включаючи й технічну та наукову [6, с.487]. Ще з часів Аристотеля вчені, митці визначали наявність спільних рис у сутності світогляду людини і сутності мистецтва: узагальнений характер відтворення явищ та речей (Й.Гете), сутність, джерело відтворення явищ світу (Е.Леонтьєва), спільні риси в об'єкті відображення і в меті відображення (Е.Володін). Представниками матеріалістичних, ідеалістичних філософських напрямків було встановлено, що мистецтво є: а) джерелом пізнання світу (пізнавальна концепція – Г.Лессінг, Г.Гегель, М.Чернишевський та ін.); б) джерелом пізнання цінностей (аксіологічні концепції – Дж.Фейблман, А.Річардс та ін.); в) засобом входження у світ, об'єднання зі світом (емоційна концепція – Л.Толстой). Подальше вивчення цих та інших аспектів привело до затвердження у ХХ ст. поліфункціональної ролі мистецтва (Л.Столович, М.Каган, Ю.Борев). Таким чином, і в сучасній педагогіці поступово змінилося уявлення про мистецтво як засіб суто художнього чи естетичного виховання. Усе частіше мистецтво розглядають як засіб залучення людини в соціокультурні процеси, засіб впливу на всі компоненти особистості, зв'язку її зі світом, засіб подолання протиріч світу.

Враховуючи всі ці позиції, академік І.А.Зязюн вивів загальне визначення терміну „мистецтво”, що зазначено в „Енциклопедії освіти” за 2008 рік. Зокрема, „мистецтво – як термін використовується в двох значеннях: 1) досконале вміння в якійсь справі, галузі, майстерність; 2) творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність, сфера творчої художньої діяльності. Понятійний статус „мистецтва” безпосередньо пов'язаний з другим значенням терміна, зберігаючи перше як технічну умову всякої творчості” [11, с.501].

У ході історичного розвитку культури синкретичне мистецтво розпалося на самостійні види мистецтв, які нині функціонують у суспільстві як автономно (музика, образотворче мистецтво, література), так і на основі встановлення між собою різних типів зв'язків (театр, танець, кіно, цирк). Тобто, види мистецтва не ізольовані, а доповнюють один одного, широко розкриваючи людське життя. Відповідно здійснюється синтез мистецтв – органічний взаємозв'язок різних видів мистецтва, що сприяє організації матеріального і духовного середовища людини (архітектурні або ландшафтно-монументальні ансамблі) або створенню якісно нового художнього явища в часі (театральні вистави, вокальні і вокально-інструментальні твори тощо) [2, с.10].

У результаті багатогранності структури мистецтва народжуються його *види і жанри*. До **видів** мистецтва належать: *музичне, образотворче, театральне, хореографічне, кіномистецтво*. А **жанри** – це будь-які структурні модифікації видів мистецтва. Наприклад жанри є: історичні – роман, п'єса, картина, фільм; науково-фантастичний, пригодницький, психологічний – у літературі, театрі, кіномистецтві; жанр пейзажу, портрету, натюрморту, побутовий, міфологічний, батальний – у живопису; жанр пейзажної лірики, любовний,

громадянський – у поезії; жанр трудової пісні, весільний, обрядовий – у фольклорі; любовно-психологічний, соціально-аналітичний, життєвий, лицарський, військовий, детективний – у прозі і т. ін. [11, с.501, 503]. Вивчення основ мистецтва являє собою реформуючу діяльність з оволодіння знаннями та досвідом, накопиченим попередніми поколіннями відомих митців.

Мистецька освіта виникає відповідно до розподілу праці і соціальних ролей як спеціалізована частина освіти. Вона організаційно поєднує загальне зі спеціальним. Тобто, існує *загальна мистецька освіта і спеціальна (професійна) мистецька освіта*, чим забезпечує в масштабах людства повноту охоплення наявної загальної і художньої культури. Відповідно спорідненими, але не тотожними мистецькій освіті використовуються терміни „художня освіта”, „художнє виховання”, „художньо-естетичне виховання”.

Мистецька освіта має майже таку саму структуру, як і загальна освіта, і структурується за ступенями або рівнями: початкова мистецька освіта, середня мистецька освіта, вища мистецька освіта, післядипломна освіта. Їх набір вже дозволяє представити мистецьку освіту як системну цілісність.

Отже, мистецька освіта – соціальне явище, яке є предметом постійної уваги науково-теоретичних досліджень. Тому що забезпечує збереження і передачу новим поколінням через мистецькі вартості духовної культури, а також виконує функцію збагачення індивідів необхідними знаннями про природу, суспільство, характер взаємодії між індивідом і суспільством [16, с.15-48].

Вона є складовою всіх сфер культури: матеріальної, духовної, художньої [14], а також складовою мистецтва та освіти. І саме мистецька освіта, формуючи духовну еліту нації, яка відіграє важливу роль у розв'язанні проблем державотворення, є основою духовного розвитку національної культури і виступає гарантом розвитку особистості. Вона є найбільш адаптованою до вирішення проблеми підготовки і виховання соціуму нової генерації з огляду на нові освітні цілі, що постали перед людством та наукою.

Література

1. **Авратинер В. В.** Система спеціального музикального образования в СССР [учебно-методические материалы к курсу педагогики для студентов-заочников] / Авратинер В.В. – М., 1972. – 18 с.
2. **Антонович Є. А.** Декоративно-прикладне мистецтво / Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
3. **Бандура Р. Р.** Етнокультура і педагогіка: до проблеми взаємодії // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки. Вип.3 / Бандура Р. Р., Падлюк С. Є. – Рівне, 1998.
4. **Ващенко Г.** Виховна роль мистецтва / Ващенко Г. // Праці з педагогіки та психології. – К., – 2000. – Т. 4. – С.196–256.
5. **Ващенко І.** Освіта завтра: нові погляди / Ващенко І., Петруновська І. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – № ¾, ч. 1. – С. 50–53.
6. **Теоретичні основи сучасної української педагогіки** [посіб. для студ. вищ. учб. закладів] / Вишневецький О. І. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
7. **Волков Г. Н.** Три лика культури / Волков Г. Н., худож. Иванов. Ю. – М.: Молодая гвардія, 1986. – 335 с.
8. **Гадамер Х. Т.** Истина и метод / Гадамер Х. Т. – М., 1988.
9. **Гессен С. И.** Основы педагогики: введение в прикладную философию / Гессен С. И. – М.: Школа-пресс, 1995.
10. **Гольденвейзер А. В.** Задачи музыкального воспитания // А. В. Гольденвейзер о музыкальном искусстве / Гольденвейзер А. В. – М., 1975. – 416 с.
11. **Енциклопедія освіти** / Акад. пед. наук України [гол. ред. В. Г. Кремінь]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
12. **Каган М. С.** Некоторые вопросы взаимосвязи философии и педагогики / М. С. Каган // Сов. педагогика. – 1981. – № 10.

13. **Каган М. С.** Музыка в мире искусств / М. С. Каган // Советская музыка. – 1987. — № 3.
14. **Каган М. С.** Системный подход и гуманитарное знание: избр. ст. / М. С. Каган – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та. – 1981. – 384 с.
15. **Козаков В.** Вища освіта в Україні та у світі: проблема цілей та їх реалізації // Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / За заг. ред. В. Зубка. – К.: Видавничий дім КМ Academia, 1997. – 71 с.
16. **Україна на порозі третього тисячоліття:** духовність і художньо-естетична культура. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників: зб. наук. праць. – Т. 14 / [керівники авторського колективу: А. І. Комарова, Ю. П. Богуцький, О. С. Тимошенко, М. І. Чембержі, В. Г. Чернець]. – К., 1999. – С.15–48.
17. **Кравченко І.** Культура як національна мета / І. Кравченко // Віче. –1995. – № 2. – С. 131–143.
18. **Лаба С.** До питання про філософію освіти: традиції української педагогіки і зарубіжний досвід / С. Лаба // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 1997. – № ¾. – С. 72–76
19. **Управління освітою:** [навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності „Державне управління”] / Луговий В. І. – К.: Видавництво УАДУ, 1977. – 302 с.
20. **Методика навчання мистецтва у початковій школі:** [посіб. для вчителів] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Видавництво „Ранок”, 2006. – 256 с.
21. **Мистецтво у розвитку особистості:** монографія / за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
22. **Мистецька освіта України на сторінках преси** / Ю. М. Яременко. – №16712. – К., 1994. – 7 с.; Початкова та середня мистецька освіта в Україні: огляд. довідка за матеріалами преси / Є. В. Бойко. – Інв. № 16440. – К., 1993. – 8 с. – ДЗК; Вип. 10/5.
23. **Наливайко Д. С.** Искусство: направления, течения, стили / Наливайко Д.С. – К., 1985. – 365 с.
24. **Новий тлумачний словник української мови** у чотирьох томах / [укладачі: Яременко В. В., Сліпушко О. М.]. – К.: Видавництво „Аконіт”, 1998. –Т. 3. – 634 с.
25. **Проект Закону України „Про культуру”** // Культура і життя. – К., 2001. – № 3. – 27 січня.
26. **Педагогіка: загальна та мистецька:** [навч. пос.] / О. П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
27. **Українське мистецтво у полікультурному просторі:** [навч. пос.] / О. П. Рудницька. – К.: „Екс об”, 2000. – 208 с.